

Gömbös Gyula.

1886—1936.

Münchenben ágyúlaféták csattogtak a kemény katona harcok után békült porhüvelye alatt. Budapesten egy ország kegyelele gyászolt az ember és államférfi búcsúzó útján. Mi itt arról a Gömbös Gyuláról emlékezünk, aki több volt mint katona, több volt mint államférfi, akiben egymásba fonódva, elválaszthatatlanul élt együtt a kettő s akinek jellegzetes, kifejező arcélebe a mai Európa s az egész mai magyarság tipikus új korszelleme rajzolódott bele.

A politikus portrét szeretnénk idefesteni a mi politikától mindig mentes lapjainkra arról a férfiről, aki maga volt a megtestesült politikum. Aki minden lélekzétvételével, szíve minden dobbanásával benne élt a körülte és a hazáján túl lüktető politika hullámverésében s aki a magyar érdekek önzetlen szeretetében és áldozatos védelmében egy megrendült világ életrezgéseinek vad viharába kapcsolódott be. Gömbösnek az élet volt a politika s halált jelentett volna számára a politikából való kikapcsolódás, mint ahogyan a politikából is csak a halál kapcsolhatta ki. Nehéz, sőt talán lehetetlen feladatnak látszik hát ezt a portrét csak idevázolni is a nagy halotról és azt hisszük mégis könnyű.

Könnyű, mert Gömbös Gyulában a homopolitikuson kívül annyi élesen rajzolódó jellegzetesség, annyi kiváló tulajdonság és érdekes emberi vonás halmozódott, hogy ideidézett képe még a politikai vonás elhagyásával is páratlanul kifejező és gazdag árnyalású. Kivételes politikai karrierje nem a macchiavellesztikus célratörékvés rideg következetességének eredménye, de az ő kivételes emberi értékének igazolása. A murgai szerény tanítói laktól a legfőbb magyar államhatalom magas polcáig benne nem a nagy politikus emelkedett, hanem a nagy ember, akinek nagysága éppen abban volt, hogy egyszerű, tiszta emberségét ebben a lelkeket könnyen megszedítő magasságban is megőrizte.

Mert lefoszthatnak az idők sok mindent Gömbös Gyuláról, egyet nem vehet el tőle semmi enyészet romboló ereje, jelfogásoknak, nézőpontoknak, időkhöz idomuló ítéleteknek semminő változása: azt, hogy talpig férfi és emberséges ember volt s hogy nemzetét ezzel a férfias és emberséges lánggal szerette. Érzésébe beledobbant a magyar milliók minden vágya, baja, sovárgása. Nagy szociális öntudata féltő tépelődéssel hordozta magában a legkisebb magyar hányódó sorsát is. Az irodalom számára is volt megértése és érdeklődése. Olvasta az írók munkáit. Szívén hordozta az írók ügyét. Mingyárt kormányralépése után személyes megbeszélésre hívta meg a magyar írók válogatott csoportját és sok nagy gondja mellett tervek égtek benne, hogyan teremthetné meg a magyar irodalom nemzeti eszmék televényébe ágyazott, mennél magasabb színvonalú és mennél szélesebb távlatú nagy arcvonalát. Szeretett volna olyan lehetőségeket létrehozni, hogy magyar írónak lenni magyar becsület, irányító megbecsültség és európai dicsőség legyen.

A tragikus elomlás csak az emberi mérték és nagyság szélső határáig nőtt hősnék lehet osztályrésze és Gömbös Gyula elomlása megrendítően tragikus volt. Ő, aki arra vágyott és azért élt, hogy a kollektív érzések viharzó bőségtől emelve, a nemzet egyetemével összeforrva a tömegek élén járjon, magánosan, hazájától és nemzetétől távol, még legközelebbi hozzátartozóitól és leghívebb barátaitól is elszakítva, mellette virrasztó élettársával kísértetes egyedülvalóságban szenvedett ki a müncheni szanatórium betegágyán. Az erő és egészség daliás szobra volt, dacos szálfja, amely olyan keményen állt, mintha soha semmi szélvész ki nem téphette volna, s mégis mint a leggyengébbet, úgy terítette le szinte tegnapról mára menthetetlenül a földre az alattomosan támadó betegség ereje.

Kihullott kezéből az élet, és kihullott életének műve, mint félbe-maradt, csak az elgondolás méreteinek kontúrjait sejtető torzó, de őmaga, emléke, kemény férfiassága, minden benyomásra a legnagyobb érzékenységgel választ adó acélos rugalmassága mindnyájunk emlékezetében itt hagyta maradandóra formált szobrát aere perennius.

Juhász Vilmos két könyve a régi amerikai kultúrákról. Még az év januárjában látott napvilágot az Athenaeum földrajzi sorozatában Juhász Vilmos tollából «Az arany föld hajósai». Másik könyve «Az inkák birodalma», a közelmúltban hagyta el a sajtót. Az aránylag nagy távolság ellenére is együtt kell foglalkozni a két könyvvel, szerves egészet alkotnak. Azt mindjárt előljáróban meg kell állapítani: Juhász Vilmos ma egyike a legkiválóbb nép-pszichológusoknak és kultúrtörténészeknek nemcsak magyar, de nemzetközi viszonylatban is. Óriási enciklopédikus tudásával, páratlan szintetizáló készségével és tagadhatatlan írói tehetségével távoli ismeretlen világok, rég letűnt korok életét, lelkivilágát olyan közelségbe hozza, hogy szinte személyes élményként hatnak. Rámutat rejtett összefüggésekre, melyekre az ember még álmában se gondol s az ő látásán keresztül egységes összefüggő egészé kerekedik az egész világ és története, mentesen minden ellentétől és zűrzavartól.

A régi amerikai kultúrák az emberiség egyetemes kultúrtörténetének kétségkívül legkevésbé ismert részét alkotják. Mindenestől kiestek a nagy történelmi folyamatból s bár

önmagukban annak szerves részét alkotják, mégis a jelentőségük, hatásuk megközelítően sem volt olyan nagy, mint a történelem bármely más kultúrájáé. Messze kerültek nagyon az emberiség bölcsőjétől, mely valahol Európa, Ázsia és Afrika találkozásánál ringott. A Csendes-óceán szigetein keresztül vezető hosszú és viszontagságos utat kellett sok generáción át megtennie Középamerika és Délamerika őslakóinak, ameddig az új világot alkotó kontinensekig eljutottak. Ez a hosszú út sok mindent eltorzított, megváltoztatott a régi emlékekből s bár Középamerikában és Délamerika nyugati részein később igen fejlett, nagykiterjedésű kultúrák alakultak ki, mégis születésük első percétől kezdve — mint azt Juhász Vilmos könyveiben megállapítja — magukban hordták a pusztulás csíráit. Leginkább azért, mert sok tekintetben az emberi természet ellen voltak. De hozzájárultak ehhez a különleges klimatikus viszonyok és a különleges tájak is. A Columbus nyomán egymás után Amerikába induló spanyol conquistadorok Középamerikában, a mai Mexico helyén és Peruban is fejlett, jól szervezett virágzó birodalmakat találtak s ezek a hatalmas birodal-

mak a néhány mindenre elszánt és kegyetlen spanyol csoportnak egyetlen rohamára kártyavárként omlottak össze. Különleges meseszerű és tőlünk annyira idegen világok voltak ezek, furcsa nekünk nagy ritkán rokonszenves, túlnyomórészt azonban visszataszító és alapjában és lényegében mindig egészen idegen szokásokkal.

A spanyol kalandorok, akik ezeknek a világoknak meghódítói voltak, természetesen csak az aranyat, a drágaságokat keresték. Nem nézték, honnan veszik azokat el, templomokból vagy a szentként tisztelt műmiákról, s az embereket, akik ezeknek a kincseknek birtokosai voltak, ha útban álltak — vagy esetleg kedvtelésből is — egyszerűen lepuskálták. Kérdés azonban, hogy ha csak békés tudósok és hittérítők mentek volna ki, megtudtak-e volna valamit is menteni ezekből a kultúrákból? A két világ összeütközött s a kettő közül szükségképpen annak kellett elpusztulnia, amelyik az erőlenebb és természetellenes volt s a Kelet felől betörők nyers vitalitásával szemben egy szörnyszülött valószínűtlen és meseszerű életét élte.

Ezekről és még sok minden egyébről szól *Juhász Vilmos* két könyve. Az első foglalkozik Mexico, a második Peru meghódításával. Az asztékok, máják, az inkák és a sok rengeteg más amerikai nép meseszerű kultúrája mellett teljes plaszticitással áll előttünk a conquistádorok kora is európai történeti háttérével együtt. Izgalmas, érdekfeszítő olvasmányok, amelyeket nem szabad, de nem is lehet nem elolvasni.

Dorombay Károly.

Regnum. Egyháztörténeti évkönyv. Közzéteszi a Magyar Katolikus Történetírók Munkaközössége. Budapest, 1936. 392 (2) l.

Közismert az a jelentős szerep,

melyet a magyar történetírás történetében az egyháztörténetírás elfoglalt. A források rendszeres összegyűjtésének és a tudatos kritikának kezdete elsősorban a XVIII. század nagy jezsuita történetíróinak nevéhez fűződik. A nagy elődöknek később is méltó utódaik akadtak. Knauz, Kollányi, Fraknoi, Karácsonyi, — hogy csak néhányat említsünk a legkiválóbbak közül — érdeme az, hogy katolikus egyháztörténetírásunk mindig a kor európai értelemben vett tudományosságának színvonalán állott. Annál sajnálatosabb az a nagy hanyatlás, mely az utóbbi évtizedekben ezen a téren bekövetkezett. A válást az életből kikapcsoló, sőt az egyházzal határozottan szembeforduló korszellel elvonta a kutatók érdeklődését az egyháztörténelem tanulmányozásától. Sőt maguk az egyháziak is meglepő közömbösséggel fordultak el tőle. Amíg tehát a magyar történetírás minden téren óriási lépésekkel haladt előre, hogy le ne maradjon a nemzetek nagy versenyében, addig az egyháztörténet studiuma majdnem teljesen megállt, vagy — ami talán még rosszabb — néhány tiszteletreméltó kivételtől eltekintve, egészen a régi nyomokon tengődött tovább. Így ha ma széttekintünk a katolikus történetírás területén, mindenfelé kiáltó hiányok éktelenkednek.

Elsősorban ezeknek a hiányoknak leküzdését tűzte ki feladatául a Katolikus Történészek Munkaközössége, mely Szekfű Gyula irányításával dolgozik. Munkájuk eredményeként az idén adták ki első alkalommal évkönyvüket. Az évkönyv Szekfű bevezető sorai után tizennégy értekezést tartalmaz. Egyháztörténeti értekezést valamennyi, de az egyháztörténetet a legtágabb fogalmazásban kell értenünk, amennyiben az egyház külső történetén kívül egyes nagy katolikus vezető egyéniségek életével, vagy a vallásos élet alakulásával fog-

lalkozó értekezéseket éppen úgy találunk benne, mint egyes korok valláspolitikájáról, vagy szerzetesrendek multjáról szólókat. A sok értékes tanulmány közül itt csak néhányra akarjuk felhívni a figyelmet. Aktuális vonatkozásánál fogva különös érdeklődésre tarthat számot Kelényi B. Ottó munkája; Marco d'Aviano és a barokk államvisztika, mely Buda felszabadítását állítja új megvilágításba, amikor bemutatja azt a szinte emberfeletti munkát, amellyel a török elleni harcok mozgatójában résztvett a pápa megbízottja, Marco kapucinus atya, akinek tevékenységéről hazai történetírásunk eddig meglehetősen keveset tudott. — Kárpáthy-Kravjanszky Mór velencei kutatásai alapján a címen jóval túlmenően nemcsak Gromónak, János Zsigmond testőrkapitányának mozgalmas életét tárja elénk, hanem mélyebb bepillantást ad a hazai reformáció terjedésébe és az ellene folytatott harcokba. — Meszlényi Antal Rákóczi Ferenc mostanában sokat vitatott valláspolitikájáról nyújt összefoglaló képet. — Hermann Egyed a bécsi államtanács levéltárának alapján ismerteti azt a szívós, elvhű küzdelmet, amelyet báró Andrassy Antal rozsnyói püspök folytatott az egyházzal szemben is mindenhatóságra törekvő jozefinista államhatalommal szemben a XIX. század elején. — Ember Győző Borié államtanácsosnak, — kinek nemzetünk életében oly fontos szerepe volt — finom lélekrajzát adja és megmutatja, hogy politikusok arcának megrajzolásához eddig figyelembe nem vett szempontokat is sikeresen lehet alkalmazni. (Értekezésének címe: Egy katolikus államférfi a XVIII. században.)

A Regnum minden tekintetben megérdemli azt a komoly figyelmet, amelyben megjelenése óta részesül. A hozzáfűzött reményeket beváltotta, amennyiben nemcsak arra alkalmas,

hogy az egyháztörténeti kutatást újra föllendítse, hanem a közönség nagyobb érdeklődését is meg tudja szerezni és ezáltal hozzájárul közvéleményünk történelmi műveltségének kiegészítéséhez. c—a.

Molnár Kata: Égnek a mécesek. (Dante.)

Egy család három nemzedékének történetét írta meg Molnár Kata regényében. A fiatal Franciska még a pandúrok lobogó kék ruháját lesi az erdő tavaszi bokrai közül s az öreg már fiú és unoka keserűen modern vitázására figyel félfüllel, amint hazafelé baktat a megmaradt család koncert után a pesti Dunapart szelíd esti szelében. Ami a kettő közt van, pandúroktól az állástalan diplomásokig, egy család és egy asszony egyszerű és tragikus sorsa, új gyerekek és új temetések, elmúló öregek és fölnövő újak, egy életre váltalt fájdalmak és mulékony örömek, ami kitölt egy életet és ami kell egy családragényhez. Molnár Kata nem azzal kitűnő író, amit elmond, hanem azzal, ahogy elmondja. Első mondata akart ismétlésével, késleltető jelzőjével megüti az igazi író hangját, azét, aki tud és mer szépen írni, kihallja és kicsalja a nyelv zenéjét és nemcsak fogalmakkal dolgozik, hanem a stílus irracionális erőivel is. A mondatok a múlt idő melankóliájától terhesek, van bennük valami, ami a századeleje valóban «szép» prózájára emlékeztet, amikor a biedermeier lefojtottságban és materialista szárazságban idegesre érlelődött lelkek regressziója fölfedezte mindazt az okoskodásokkal meg nem magyarázható életben és nyelvben, amit a klasszicizmus racionalizmusa elmellőzött. Tormay Cecil finom és emelkedett pátoszára és Kaffka Margit nyugtalan és kemény írásaira kell gondolnia az olvasónak; nem hatásról van itt szó, hanem va-

lami ösztönös visszatalálásról a nagyokhoz és igazi nőírókhoz, akik a maguk nőiségén át is az egész életet akarták látni, a totalitásra törekvős hősiességével, elfordulva társaik szerelemre korlátozott szemléletvilágától.

Az Égnek a mécsék még nem a «nagy» mű, még kicsit feleúton áll, maga is egy darab út inkább, ahogy az író a «témából» egyszerre rányit az életre, a rutinos író mögött sebet kap az ember s most már nem csak az író áll helyt a műért, hanem az ember is az íróért. Ott történik ez, ahol Franciska, hosszú nyomorúság után, elveszíti az urát. Ahogy a hatalmas férfi dermesztő nyugalommal, majd kétségbeesett tiltakozással néz szembe a halállal, ahogy a kis vékony asszony tehetetlenül nézi férje pusztulását és vállalja az özvegyiség sokmunkás szenvedéseit, gyerekei fölnevelését, — az megrázó, megdöbbentő és először érezetű meg a jó író mögött a nagy író lehetőségeit. Ettől kezdve a «családrege» levegője is alig észrevehetően megváltozik, az alakok már nem «alakok» többé, színek a családban, hanem szükséztű, maguk feje után menő emberek, elmarad minden sablon, ez már a pusztaság élet, írói valóság. Ez azonban korántsem jelenti, hogy a regény széteső, közepén megtört; Molnár Kata van olyan rutinos író, hogy egyvégtében végig tudja vezetni olvasóját a kezdet szokványos idilljéből a vég megdöbbentő emberi mélységéig. Az igazán övé azonban a vég, nem a kezdet; a sorstépte kemény emberek igazán az ő szíve gyermekei, s ami ez előtt van, az már csak szelíd emlékezés, albumok lapozgatása, szép, de jelentéktelen — ehhez képest, ahol az erős ember néz rezzenéstelen tekintettel a váratlan szakadékokba. Rezzenéstelen, éber és komoly asszonyi szem a Molnár Katáé, amelyet nem

a kegyetlenség edzett ilyenné, hanem a világnézet, az emberi dolgok mulandósága mögötti örök szeretet hite, az illúziótlan, szókimondó és bátor katolikum. Az Égnek a mécsék jó és komoly regény, tévedésében is, egy mély tehetség önmagára találása.

Rónay György.

Kodolányi János : A vas fiai. (Bp. Athenaeum. Regény két kötetben.)

A vas fiai a tatárok. De a regény nem annyira velük foglalkozik, mint inkább a XIII. századi magyar társadalom bemutatásával. Épp ezért az olvasót mindjárt meg fogja lepni az író nagy *műveltsége*. Hatalmas tárháza ez a regény a történelmi és néprajzi ismereteknek. Csak ez a felkészültség bátoríthatta fel Kodolányit arra, hogy ne csak kövesse, de meg is magyarázza a tragikus történeteket. Az megint külön érdeme, hogy oktató hangszű nélkül segít a történelem tanulságaihoz jutni. — A tárgy előadásában vonzó és a helyenkint becsűszott naturalista modorosságtól eltekintve nyugodtan mondható *művészinek*. Azzá teszik az újszerű, de biztos szerkezet, a megkapó jellemzések és pazar tájfestések. Lapokat írhatnak egy-egy hősenek jelleméről, de ez nem célunk. Csupán megemlítjük, hogy ritka az a meglevenítő erő, amivel alakjait megrajzolta.

Mélyre és nagyon messzire nyúlt Kodolányi, amikor ezt a művét megírta, ám tehetsége oly közelre hozta az eseményeket és azok titkos mozgató rűgőit, hogy *nemzetnevelő értéke* világos előttünk. Történelmünk és közönségünk még sok ilyen munkát vár a magyar regényirodalomtól. Kodolányi első történelmi regényével azt bizonyította be, hogy hivatott ennek a terhes, de szép feladatnak vállalására.

Dr. Clauser Mihály.

Sinclair Lewis: A sólyom útja.
(Athenaeum.)

Már «Babbit» és «Arrowsmith» c. regényeinek olvasásakor gyanakodva nézegettünk a Nobel-bizottság felé: ez volna az a legmagasabb rendű írásművészet, amelyet az USA produkálni tud? És most, a «A sólyom útja» után, titkolatlanul helyeslünk Dreisernek, aki akkoriban csúnya konfliktusba keveredett Lewis-szel a Nobel-díj miatt, mert az «Amerikai tragédia» írója célkitűzésben, írásművészetben kétségtelenül jelentékenyen felette áll a kitüntetett Lewisnek. De ott van a norvég származású amerikai Rølvaag (Hallgat a préri és Győzelmes Péter című hatalmas éposza magyarul is megjelent), aki a legszigorúbb mértékkel mérve is a legnagyobb valamennyi között s akit a tisztelt bizottság talán észre sem vett még. (Viszont annál inkább észrevette a Szent Középszerűség nevében Bunyin Ivánt, és ez abból a szempontból is megnyugtató, hogy ezután már Magyarország is remélhet valamit.)

Sinclair Lewis, ha középszerű író is, mindenesetre szerencsés ember. Szórakoztató regényeiből és színdarabjaiból bőven pénzel, hiszen Nobel-díjjal márkázott neve minden piacra könnyen talál utat. Európai fejjel azt gondolná az ember, hogy most aztán nyugodtan elüldögélhetne egy-egy regénye mellett évekig, amíg kiadja kezéből, és ideje volna ahhoz, hogy valóságos értékeket csiholjon ki magából. De az amerikainak — úgy látszik — soha sincs elege a pénzből s ezért S. L. buzgón *termel* tovább.

«A sólyom útja»-ban, a repülési őskorának lekszikoni ismertetése mellett, az első amerikai sikeres és életben maradt pilótának hősi repüléseit és további sorsát vázolatja. A bevezető oldalak kedves miljórajza, a gyerekkor frissen fölként színei, azt a reményt keltik az olvasóban, hogy

a regény folyamán eleven emberekkel kerül szoros lelki kapcsolatba, de a továbbiakban a szerző ugyan csak rajta van, hogy ez a remény sohase valósuljon meg. Alakjai vázlatok maradnak, az amerikai regények édeskés zamatával beszélő, felszínesen odavetett alakok, akiknek élettartama csak addig terjed, amíg a regényt olvassuk. (Legtöbbjét már közben elfelejtjük. Míg Rølvaagnak vagy Dreisernek az alakjai ma is, három-négy évvel a regények elolvasása után, s talán örökre, felejt-hetetlenül élnek bennünk.) Ó, problémákat is fölvet Lewis, teszem azt, a szocializmust meg a házasságot, de Isten bűnül ne vegye neki.

A regény harmadik részében: A szerelem kalandjában újra fölcsigázza lelkünk reményeinket a szerző. Azt hisszük: na, itt majd kitesz magáért. Vannak jó lapjai (elvégre ennyit csak elvárhatunk egy Nobel-díjas írótól is), már-már úgy tetszik, hogy megmozgatja ezeket a papírfigurákat, belevilágít a lelkük legmélyébe, lemond arról a könnyed és szürke szellemességről, amelyet mintha előírás szerint kent volna föl az eddigi lapokra és bizonyosságot tesz arról, hogy művész, Istennek kiváltságosa, nem pedig köznapi iparos, aki a tömegízlést akarja hite szerint a legjobban kiszolgálni.

De nem. A könnyed elbeszélő nem tesz erőszakot magán a művészet kedvéért. S ha föl is emlegeti munkájában Shaw-t és Wells-t, csak annyit ad, hogy azzal kisebb igényűeket néhány órára elszórakoztat.

Majthényi György.

Mesterházy Jenő: Budavár visszafoglalása és a török emlékek fővárosunkban. (Budapest, 1936. A szerző kiadása, a Studium bizománya.)

A szerző avatott és lelkes kutatója a magyar történelmi emlékeknek. Számos írása jelent meg már ebből a

tárgykörből és állandó előadásokat tart a rádióban is. Budavár felszabadításának kétszázötven éves évfordulója alkalmából értékes tanulmányt adott ki azokról a műemlékekről, melyek a török korszakból a várbán megmaradtak. A tanulmány élvezetes módon mondja el a nagy ostrom történetét, tárgyilagosan megítélve valamennyi bennszereplőt. Kiemeli Thököly sorsának és Budavár visszavételének érdekes összefüggését, melyre először *Károlyi Árpád* mutatott rá («Thököly elfogatása nélkül nem vívták s nem vették volna be 1686-ban Budát»). Thököly kurucainak legnagyobb része elfordult ugyanis a vezér sorsa miatt a töröktől és elfogadva a Lipót király által felajánlott közbocsánatot, nagy számban csatlakozott Lotharingiai Károly Budát ostromló seregéhez.

Az ostrom után megmaradt és az ostrom 250 éves évfordulója alkalmából most felállított emlékek részletes leírását jól megvilágító személyi összefüggésekben kapjuk. A vároldal mai utcáit szinte megelevenedve látjuk; a Kagyló-, Hattyú-, Kapásutca, Linci-lépcső hajdani vitézeinek nevét mind megismerjük és csak helyeselhetjük a szerzőnek azt a megállapítását, hogy a nevezetes évforduló alkalmából illendő lett volna e semmitmondó utcanevet a kétszázötven évvel ezelőtt ott vitézkedő magyar hősök neveivel felcserélni. E városrész átépítése éppen most van folyamatban és így az utcanevékben megnyilvánuló *kegyeletes és önérzetes magyar megemlékezés még mindig nem késő!* (A közmunkatanács figyelmét nem ártana felhívni rá.)

A füzet igen jó szolgálatot tesz azoknak, akik testes kötetek áttanulmányozására nem érnek rá, de Budavárának felszabadításával mégis tisztában akarnak lenni. A szövegközi képek ezt a megismerést nagyban segítik.

—lián.

Magyar László: Sziklasír. Az író, úgylátszik Renan késői hatása alatt azt a hitet vallja, hogy Jézus csak ember volt. Erre alapozza az egész könyvet, hirdetvén, hogy ezzel a hittel, ezzel az igazsággal csak megnő Jézus történelmi alakja. Egy ifjú szerzetes, hogy bebizonyítsa ennek a hitnek az igazságát, Jézus holttestét akarja megtalálni a jeruzsálemi sziklasírban. A szerzetest a kolostor kiveti magából és ő elindul, hogy eszméjének bizonyítékot szerezzen. De korántsem Jeruzsálembé vándorol, hanem előbb cél és értelem nélkül bebarangolja a világot és minden ország mai helyzetéről elmondja a véleményét. Oroszország, Japán, Genf, Amerika válságát boncolgatja. Valahogy az a gyanunk, hogy az egész regény képtelen meséjével együtt csak arra szolgál, hogy az író vallási, de főleg politikai fölfogásait elmondhassa. A regény hőse csak a könyv végefelé ér el Jeruzsálembé, ott gyorsan megtalálja a sziklasírt a holttesttel. De az utolsó pillanatban mégis meggondolja a dolgot: nem adja tudtára a világnak (csak szegény olvasóknak), hogy Jézus teste nem támadt föl. Hiszen ez a tudat nagy felfordulást okozna a keresztény világban. Mert az emberek nem bírják elviselni az igazságot, már t. i. annak az igazságát, hogy Jézus csak ember volt.

Ez a zavaros elmélet 30—40 év előtt, a tagadás akkori lázában, talán sikert ért volna el. De mi csak fájo szegyenérzessel tesszük le a könyvet, hogy ma, mikor köröskörül úgyis lánogol a világ a hitetlenségtől, hogy ma, itt, a mi kis magyar szigetünkön, ahol kétszeres súllyal érzi minden ember a kereszténység Istentől ránhárult felelősségét, ma, ilyen könyvvel, ilyen hittel, lehetett kiadót találni.

Nagy Méda.

Árky József: Igy folytatódott... (*Stephaneum nyomda 1936.*) A kötet mottója mindjárt elárulja, hogy mi folytatódott így: «Az elszakadás Istentől, nemes hagyományoktól, nemzeti génusztól, a mindent szétzüllesztő forradalmi eszmék terjedése és pusztítása!» A magyarországi kommunizmus idejét és hatását akarja bemutatni a szerző a Szalárdy-család történetén keresztül és azt, hogy igazi boldogságot csak a keresztény és nemzeti érzés adhat. Ez a tendencia kétségkívül nemes és tiszteletreméltó, az egész könyvet mély hazafias és vallásos szellem hatja át, mely sok helyütt akaratlanul is magával ragadja az olvasót. Ez a legnagyobb erénye és ebben gyökeredzik hibája is: hogy az eszmék, amelyeket hirdet, nem a történetből magából szűrődnek le, nem az események folyamán alakulnak ki, hanem az előre összeállított eszme-keretbe belehelyezi az eseményt. S a keret túlnyúló széles az eseményhez viszonyítva. Nem azért, mintha egy család története nem volna alkalmas arra, hogy rajta keresztül egy kort, egy eszmét, egy országot megismerjünk, hiszen Galsworthy Forsythe-ja, Mann Buddenbrookja is kor- és társadalomtörténeti regény, hogy csak ezeket említsük. De Árky József regényében nem az egyének külső és belső harca tükrözi az események és eszmék hullámzását, hanem lépten-nyomon találunk visszapillantásokat a közelmúlt eseményeire, szociológiai, valláspolitikai fejtegetéseket, amelyek bármilyen emelkedett szelleműek is, bármilyen igazak és bármilyen — vezércikknek is beillő — ékesszólással és lendülettel íródtak, mégsincsnek szerves összefüggésben a Szalárdy-család történetével. Ez a történet úgyszólván csak az eszme illusztrációjaként vonul végig a regényen és az illusztráció annyira az eszme szolgálatában áll, hogy alak-

jait el kellett rajzolni, hogy céljuknak megfelelhessenek. — Szalárdy, akit családi hagyományok a szélső szabadelvűséghez fűznek, aki régebben elvált feleségétől, akinek gyermekei saját házában olyan vallástalanul nevelkednek, hogy fiatal leánya a Miatyánkot is elfelejtette, s aki annyira nem törődött gyermekeivel, hogy azok tőle elidegenedve rossz társaság hatása alatt lejtőre jutnak, ez a Szalárdy nem hogy megmenteni igyekeznék gyermekeit, hanem felháborodva, patetikus haraggal eltaszítja őket. Később, mikor felébred benne a hazafias és azután a vallásos érzés, megbánja eljárását, megtér és visszahívja őket. A regény maga is gyermekek sorsának viszontagságos küzdelmes tévelygése és jórafordulása.

Az a mély vallásosság, amely a könyvön átvonul és amelynek hatása alatt a szerző sokszor költői erővel nyilatkozik meg, magyarázza meg együtt az optimizmusát is, amellyel a megtért bűnösök sorsa világi vonatkozásokban jórafordul és tökéletes harmóniába olvad. Bizonyos, hogy a vallásos nagyasszony a plébános jóságos édesanyja, a regény legnemesebb alakja. Jól festi a szerző a magyar paraszt ösztönös gavallérságát, emberi szolidaritását és a földhöz való ragaszkodását. Legelőbb alakja János, a hűséges szolga és furfangos paraszt, aki túljár a népbiztosok eszén. De már a brutális, duhajkodó, züllő gimnáziumi tanár és szenvedéseiben, nyomorában is egyre szépülő felesége egészen valószínűtlen alakok és semmi szerves kapcsolatuk sincs a Szalárdyak történetével.

A regény stílusa a szónoki és az érzelmes pátoz között ingadozik, állandóan túlfűtött, eruptív, szenvedélyes. Az a könyv, amely írójának érzéseit és indulatait szólaltatja meg alakjai beszédében.

R. Kozma Ilona.

Ádám Éva : Hadak útján. Ebben a könyvben egy csupaszív-asszony írja le emlékezeit a világháborúból. Erdély, Galícia s az olasz front mögötti területek kórházait, táborait járta felsőbb engedéllyel, miután az erdélyi oláh betörés kivetette otthonából s földönfutóvá tette. Mindene elveszett, de a szíve, az emberszeretete megmaradt, azt vitte a sínylódóknak, kikérdezte bajaikat, megírta leveleiket, harcolt érdekeikért és ahol lehetett : segített, jót tett. A hősi halottak sírjait is meglátogatta, s ahol magyar nevet talált, följegyezte, hogy majdan hirt adhasson róluk a hozzátartozóknak. Jegyzetei elvesztésével ezernyi emléke maradt még, ebben a könyvben gyűjtötte össze őket, mintegy summájaként annak a tenger szenvedésnek, amit a háború okozott. A magyar katona kinszenvedéseinek hősi éposza ez a könyv, lázító kiáltvány minden háború ellen, és teljes egészében szent hiábavalóság, mert azt, hogy háború lesz-e, vagy se, nem a kisemberek szenvedésének mértéke dönti el, aminthogy a háború okozta testi és lelki szenvedéseket sem könyv, sem könny meg nem történtté nem teheti. *M. Gy.*

Balásházy Péter : A láthatatlan ellenség. (*Szent István-Társulat kiadása.*)

Nagyjelentőségű, de felette kétnyes problémát állít regénye tengelyébe Balásházy, a vegyesházasság sokat vitatott kérdését. A történet maga igénytelen, úgyszólván bonyodalom nélküli. A drámaiság művészi értelemben vett, izzó-elektromos légköréig nem tud fölemelkedni az író, ehhez túlságosan hajlékony, energiátlan a férfihőse, de a megoldás valamennyire kielégít, Gábor ellenállása megtörik, ha nem is kizárólag felesége befolyására, hanem a katolikus vallás felismert igazságával szemben.

Megállapítható azonban, hogy az elfogulatlanság nem éppen erős oldala Balásházynek. Regénye aprólékos részleteiben is tendenciózus, erősen szubjektív beállítottságú s a vallási ellentéteket annyira kielező, hogy néhol már programmszerű, művészietlen.

De egypár jól megrajzolt regényfigurája megmenti őt. Ilyen a feleség alakja, a törekeny, virágszerű, de apostoli munkájában vaskövetkezetességű Klárié, aki mozgatója tud lenni az eseményeknek ; Éváé, az élvezethajszoló, léha földbirtokoslányé és az atyai jóságú megyéspüspöké, akiben könnyű felismernünk a nemrégiben elhunyt Prohászka Ottokár alakját.

Hunyady István.

Méreyné Juhász Margit : Meóthiszi ének. Kir. Magyar Egyetemi Nyomda Könyvbarátok Kis Könyvei.

Ifjúsági regény, amelynek függelékében kétoldalas bibliográfiát talál az olvasó — nem mindennapi dolog. Ez a függelék nem bluff. A szerző odavetett megjegyzései mögött sokszor valóban kötetek és értekezések halmozódnak. Magyarország őstörténete, VI. század, Lebédia : nem régen — még pár évvel ezelőtt is — alig tudtunk valamit erről a korról. Gombocz Zoltán, Hóman Bálint, Németh Gyula, Moravcsik Gyula, Fettich Nándor, Solymossy Sándor, Rásonyi Nagy László és Zichy István kutatásai tárták csak fel ezt az eddig «ködbevesző multat». Most tanultuk csak meg a bizánci történetírókat olvasni és csak most tudjuk, hogy mit jelentenek az elgörögösített török és magyar nevek.

A «Meóthiszi ének» alapja egy ilyen újabban megfejtett néhány soros feljegyzés. A regény magja tehát történeti valóság. Ezt színezi és bővíti ki a szerző történeti és néprajzi tudása és képzelőtehetsége. A bizánci

történetírók, Malalas és Theophanes csak neveket említenek : két testvért, akik közül az idősebbik királya a húnoknak. Justiniánus tartja a keresztvíz alá. Kiadja népe szent edényeit és bálványait is. A papok fölláznak, öccse élükre áll és megölik a királyt.

A mese váza megtelik étellel Juhász Margit könyvében. Ogurda, a király álmódzó, ingatag jellemű férfi, aki egy fogoly görög lányba szeret bele. Finom lélekrajzzal kíséri a szerző e tétovázó lélek összeroppantását a fellángolás után, amely a keresztiség és a bizánci látogatás után tölti el. Csalódik Bizáncban : szerelmese apáca lesz, a császár becsapja. Mesteri leírásban mutatja meg, hogyan találja meg ez az ingadozó barbár a kereszténységben a boldogságot és várja nyugodtan a halált. Öccse, Mogyeri a romlatlan, egészséges nomád, aki csak sátrában és népe között érzi jól magát, akinek nincsenek álma, de van józan esze és érző szíve, ellentéte, de nem válik ellenfelévé. A szerző eltér a forrástól, mikor egy vad hún legény személyi bosszújának áldozatává teszi a királyt, a rátörő zendülők csak holttestét találják meg. E személyi ellentét mögött két, alapjaiban különböző kultúra áll. A Romlott Bizánc ragyogó külsőségei és a nomád nép egyszerű, egészséges, de babonákkal átszótt élete. Bizánc két rétegét a fondorkodó császár és a gyengéd keresztény rabnő képviselik, az egészséges nomádokat főként Mogyeri. Ogurda a két kultúra között hanykódik. Az egyikből kiválik, a másik nem fogadja be, azaz csak részben. Bizáncban csalódik, de kereszténysége elmélyül.

Művészi eszközei egyszerűségükkel hatnak. Nagy önmérséklettel kezeli a kínálkozó lehetőségeket. Nem tudományoskodik, nyelve is csak

finoman archaizál. Embereit szívesebben cselekedtetni, de amikor megszólalnak, akkor sem idegenszerűek. A cselekmény üteme egy kissé lassú, de ez szinte ünnepélyessé teszi az egész alkotást. Ifjúsági irodalmunknak határozott nyeresége ez a könyv. *Fabián István.*

Norden : Ez Abesszínia! (*A Franklin-társulat kiadása, Budapest.*) Az olasz-etióp konfliktus, amely később olasz katonai expedíciót, vagy mondjuk ki valójában, keletafrikai háborút eredményezett, világszerte érdeklődést keltett az eddig meglehetősen ismeretlen és titokzatos afrikai állam iránt. Nemcsak napilapok foglalkoznak Abesszíniával, hanem egymásután jelennek meg a könyvek is, amelyek a világ, Liberia mellett, egyetlen afrikai színes, független államának életét tárják az olvasók elé. Norden munkája is Abesszíniával foglalkozik, annyiban elüt a többitől, hogy nemcsak külsőségek, néprajzi egzotikumok színes leírására törekszik, hanem szociális és művelődési keresztmetszetét akarja adni Ras Tafari országának. A tárgyilagos és jóindulatú európai szemével nézi ezt a különös országot, amely csak a közelmúltban tette meg első kezdő lépéseit a művelődés irányában s vallása, erkölcei, életmódja olyan érdekes keverékét mutatják az ősi szokásoknak és az európai eltanultságnak, hogy csak az afrikai babonákkal elegyült őskeresztény eredetű kopt vallást említsük. Norden munkájának ez az előnye, hogy témájából nem markol fel túlsokat, csak amennyi fényképezőgépeknek lencséjébe befér, de azt iparkodik tökéletesen megvilágítani. Munkája tanulságos és emellett nem érdektelen olvasmány. Soproni Béla fordítása gondos és könnyed.

Mihály László.